

Prací o kobyliím poli vrací se Vaněček po delší době [nehledíme-li k cen-nému pojednání *La communauté de biens par indivis en ancien droit tchèque* vydaném v *Études d'histoire du droit privé* offertes à Pierre Petot, Paříž 1959, jež je v důsledku nesnadné dostupnosti této publikace v širší naší vědecké veřejnosti bohužel méně známo] opět k tematice českého zemského práva a přistupuje k řešení otázky, do jejíž blízkosti se dostal již při zpracování souvislé tematiky vdání a jejíž rozuzlení sám již v r. 1946 v nejhrubších ry-sech naznačil (*Počátky práva a státu*, str. 56). Bezprostředním podnětem k plnému rozvinutí celé problematiky stalo se mu nyní pojednání Vratislava Šmelhause „Kobyli pole v Čechách“ (*Historie a musejnictví* roč. 2 — XXX, 1957, str. 49—60), které sice osvětlilo hospodářský význam chovu plemenných klisen a „kobyliích polí“ v ekonomice našeho staršího feudalismu, pokud jde o právní stránku věci setrvalo však v podstatě na stanovisku Brandlově, který, následuje v tom Palackého, spatřoval v kobyliích polích jen pozemky se specialisovaným hospodářským účelem a nikoli také určitou právní institucí.

Vaněček dokazuje ve své rozpravě zcela přesvědčivě, že termín „kobyli pole“ má v našich pramenech středověkých trojí význam: je to především prostor, který vlastník plemenných klisen vyhradil na vlastních pozemcích (resp. na občině) pro jejich chov, dále cizí pozemky, na něž je těmto klisnám dovolen výběh, a konečně právo k věci cizí toto oprávnění kryjící, kde názvu je užito brachylogicky (str. 19), jak na to s některými nepřesnostmi poukázali kdysi již Jireček a Randa. Tento význam termínu „kobyli pole“ je pak vlastním předmětem Vaněčkova zkoumání.

Základním pramenem, který nás o obsahu a podmínkách nabytí tohoto práva informuje, jsou čl. 271—4 a 292—6 knihy Rožmberské (v dalším jen: KR), kde je institut zachycen zřejmě ještě v plné životnosti. Z jeho struktury lze však usuzovat, že je již v závěrečné fázi svého vývoje, a skutečně následující právní knihy *Ordo* a *Officium* mají o něm zmínky jen fragmentární, Ondřej z Dubé praví o pûhonech z kobyliího pole výslovně, že se jich už neužívá a v 15. století se zmínky o kobyliích polích z pramenů úplně tratí. Vaněček vysvětluje věc tím, že v oné době pokročil proces vytváření velkých zaokrouhlených domén, v jejichž mezích bylo možno provozovat chov koní bez pomoci sousedních pozemků, dále všeobecným poklesem významu chovu plemenných klisen v důsledku změny bojové techniky, v níž převahy nabývá pěchota, a konečně i tím, že během 13. a 14. století došlo k takovým omezením práva kobyliího pole, že se i při jeho výkonu v mezích zákona vystavovali uživatelé ustavičnému nebezpečí žalob na náhradu škody způsobené klisnami na sloužících pozemcích (typicky za „spas“), takže právo přinášelo více škody než užitku a přestávalo být praktikováno.

Skutečně je právo vypouštět plemenné klisny k výběhu na cizí pozemky v KR již silně omezeno: může být vykonáváno jen v zimní sezóně mezi sv. Havlem a sv. Jiřím, zatímco v letním období se stáda klisen smějí pohybovat pouze za dozoru pastevce a nesmějí na cizí pozemky vstoupit. Klisny, jejichž výběh na cizí pozemky je v zimním období připuštěn, musí být zvláště označeny, nesmějí být podkovány a konečně nemohou se na cizích pozemcích pást. Jsou to omezení daná očividně v zájmu sousedů vlastníků klisen, a zejména

zákaz pasení kobyli při pohybu po sloužících pozemcích je takového druhu, že někteří (Randa) zapochybovali tu přímo o smyslu textu KR nedovedouce si výběh klisen od pasení odmyslit, a pokusili se slova „bez pastvy“ čl. 274 KR interpretovat jako „bez pastevce“ v zimní sezóně na rozdíl od sezóny letní, kdy je pohyb klisen vázán na jeho doprovod. Vaněček, myslím, právem s odvoláním na čl. 271 tento výklad odmítá, přičemž snad by bylo možno jeho argumentaci ještě podepřít úvahou, že alespoň v některých měsících mezi zářím a dubnem byla pole holá a bez porostu, takže zákaz pasení kobyli nebyl tak otevřeně šikanosní, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Přesto jsou omezení práva kobyliho pole v KR zřejmě takového druhu, že se musíme domnívat, že mělo původně obsah širší. Tak usuzuje Vaněček nepochybně s velkou měrou pravděpodobnosti, že hlavním předělem v předchozím nedoloženém vývoji práva kobyliho pole bylo jeho omezení jen na sezónu zimní, aby v létě nevznikaly škody na obdělávaných polích (str. 29). Pravděpodobné je také, že omezení volného výběhu na klisny zvláště označené, jež svědčí o tom, že výkon práva narážel na brachiální odpor vlastníků sloužících pozemků, nemůže být příliš starého data, a podobně podmínka, že klisny nebudou podkovány. Vaněček uzavírá, že podoba instituce kobyliho pole v KR představuje již vítězství „dílečích individuálních interesů všech zemědělců, kteří sami chov kobyli-svěřepic neprovozovali“, jež nabyly vrchu nad „všeobecným zájmem vládnoucí třídy, aby chov koní byl čímsi přednostním a měl svá privilegia“ (str. 29), když zbytky někdejšího privilegovaného postavení chovných klisen jsou ještě i v předpisech KR dobře patrné. Důvody tohoto zvláštního režimu chovu klisen nejsou nepochopitelné vzhledem k významu koňstva ve válečnictví staršího feudalismu a Vaněček jej pěkně dokumentuje poukazem na zprávu kanovníka Vyšehradského k r. 1132, který v přehledu kořisti českého vojska uvádí plemenné klisny hned za zajatými lidmi.

Vede to již přímo k otázce po subjektu práva kobyliho pole. Vaněček jasně ukazuje, že v době KR je okruh oprávněných osob již uzavřen, že právo není automaticky spojeno s vlastnictvím chovných klisen, ale je možno je nabýt pouze převodem nebo vydržením. Také k tomuto omezení došlo asi pozdě a Vaněček je uvádí v souvislost s uzavíráním českých feudálů proti „nové šlechtě“ a zejména městskému patriciátu, jemuž mělo být znesnadněno vlastní chov koní zakládat. Hlubším základem zužování práva kobyliho pole byl pravděpodobně postup vnitřní kolonizace, která zúžila volný neobdělávaný prostor, na němž pastva koní nevzbuzovala dříve asi přílišného odporu. Postup vnitřní kolonizace je také patrně poslední příčinou, která rozpor vlastníků a nevlastníků kobyli-svěřepic bojovně vyhrotila, takže došlo k omezení práva v jeho rozsahu i obsahu. Závěr Vaněčkův, že totiž služebnost kobyliho pole nebyla vytvořena uměle, ale že jde o právo, které se odvíjí ze společného chovu koní ve starých sídlištních komunitách 7.—8. stol., jehož zbytky jsou patrné ještě v KR v ustanoveních o vzájemném právu kobyliho pole několika sousedů tam, kde se ještě občiny nezmocnil jednotlivý feudál, je jen zcela logický.

Vaněčkova práce přináší tu ve skutečnosti daleko více, než naznačuje její název, a uvádí nás v těchto souvislostech do okruhu obtížné problematiky dějin občiny a jejího rozkladu, o němž Vaněček na str. 18 právem konstatuje, že se nám zatím rýsuje jen velmi matně. Vaněček, jehož hermeneutická schopnost je znásobena obecnými metodologickými hledisky, míří v závěrečných úvahách přímo do středu problematiky společenského vývoje našeho staršího feudalismu, a jeho, jak máme za to, definitivní vyřešení otázky kobyliho pole

vrhá tu něco světla i na vývoj rozporů mezi zemědělstvím a dobytkářstvím, jakož i mezi drobnými feudály a vysokou šlechtou.

Je třeba zvlášť podtrhnouti, že Vaněčkova práce představuje nemalý přínos i pro přesnější sociálně politickou klasifikaci KR, což je umožněno Vaněčkovým výkladem a novočeskou parafrází celého kontextu čl. 271—4 a 292—6 [str. 10—11 rozpravy], jež tvoří nikoli nejméně významnou část práce. Bylo-li již v předcházející literatuře poukázáno, že KR vzniká jako výraz obrany zájmů šlechty proti králi a proti městům, vyplývá v rozboru pasáží o kobyliím poli, jak mám za to, dále, že KR i uvnitř šlechtického tábora diferencuje a snaží se podporovat zájmy bohatých a mocných feudálů proti malým a chudým. Už samo zpracování tematiky kobyliího pole, jež bylo mezi nimi jablkem sváru, je jistým náznakem (není to jediný případ, kdy KR zpracovává právě věci sporné a politicky zřejmě aktuální), a sám obsah textu, který dává rady, jak toto chudším feudálům velmi nemilé oprávnění bez překážek vykonávat a zachovat i v případě, kdy nemůže být okamžitě využito, je v tomto směru velmi výmluvný. Domnívám se však na rozdíl od Vaněčka, že KR jde tady ještě dále, a že v čl. 294 dává in fraudem legis přímo radu, jak právo kobyliího pole listivě usurpovat: podle mého názoru nejde tu o vydržení práva kobyliího pole novým vlastníkem bona fide po uběhnutí dědinných let, jak vykládá Vaněček, ale o upozornění, že nový nabyvatel pozemku může si do vydržecí lhůty započíst dobu, po kterou již sveřepice prodatelovy neoprávněně výběh na sousední pozemky vykonávaly, jestliže ovšem s pozemky od prodatele koupil právě i tyto klisny, kterážto podmínka neměla by smyslu, kdyby šlo o vydržení práva novým nabyvatelem počínaje až do doby, kdy se stal vlastníkem pozemku. Potom by totiž mohl vydržet i svými klisnami vlastními, které si na pozemek odjinud přivedl. Že by se v čl. 294 předpokládala bona fides vydržitelova, nelze, myslím, z jeho textu vyvodit.

Jak široké obzory se z výsledků analýsy české instituce kobyliího pole otevírají, dokazuje konečně Vaněčkově upozornění na výskyt podobné instituce v Polsku, kde ve statutech Kazimíra Velikého (čl. 130/II) je v ustanoveních o chovu kobyli shoda s předpisy KR taková, že Vaněček nadhazuje přímo možnost textové závislosti. K tomu zaujal již po podnětu Vaněčkově stanovisko Zdzisław Kaczmarczyk [Czy w Polsce istniało „prawo kobyłego pola“? v *Czasopismo prawn historyczne* t. XII, 1960, str. 201—6], kde skutečně ukazuje řadu případů výskytu kobyliího pole (jehož latinský i polský název se shodují s termíny českých pramenů) v listinách i v místních názvech, avšak pouze v oblasti velkopolské, zatímco v Malopolsku není pro věc dokladů. Podobně jako u nás, upadá instituce v Polsku v 15. stol. v zapomnutí, a latinskému termínu přestává být správně rozuměno. Kaczmarczyk právo kobyliího pole nepokládá za produkt domácího vývoje, ale odvozuje je z českého vlivu, neboť chov kobyli pod širým nebem nebyl u Slovanů obvyklý a byl ve střední Evropě, kromě Uher, v obzvláštním rozkvětu jen u Čechů. Počátky českých vlivů v tomto směru byl by ochoten klást až do doby Měška I. a jeho jezdecké družiny, nicméně ukazuje nutnost dalších podrobnějších studií a zdržuje se určitých závěrů.

V nečetné literatuře posledních let, věnované našemu zemskému právu, představuje Vaněčkova práce pěkný příklad, kterak lze využít pro výklad nejasných textů obecných poznatků o zákonitostech společenského vývoje a jak zase naopak možno z výsledků rozboru jednotlivé právní instituce přispět k osvětlení důležitých otázek sociálních dějin feudalismu. *Jiří Klabouch*